

Posudek diplomové práce:

ČECHOVÁ, Anežka. „Vynález“ inteligence a jeho reflexe v českém pedagogickém a speciálně pedagogickém diskurzu, na základě vybraných odborných časopisů od r. 1888 do r. 1944. Praha, 2020. Diplomová práce. Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce Mgr. Kateřina Kolářová, Ph.D.

Předložená diplomová práce se zabývá historickou genealogií konceptu inteligence v souvislosti s utvářením moderních představ o ne/způsobivosti, především s ohledem na utváření vědění o mentální jinakosti, resp. abnormalitě. Autorka si za svůj cíl zvolila prozkoumat českojazyčný odborný diskurz od počátku jeho utváření ve druhé polovině 19. století až do meziválečného období. Její ambicí bylo sledovat dobové konceptualizace pojmu inteligence a související techniky a metodologie jejího měření. Zároveň sledovala jak se koncept inteligence vztahoval k dobovým představám o mentální ne/způsobivosti, a pokusila se také sledovat jak se do konceptualizací inteligence promítaly dobové představy o genderové, rasové a třídní diferencii. Ambicí předložené práce je kritické přezkoumání historických forem vědění, přičemž autorka reflektuje také to, jak vědění historicky sloužilo k re/produkcii společenských hierarchií moci a tedy také k marginalizaci různých společenských skupin. Konceptuální zázemí práce tvoří vedle feministických výzkumů vědění přístup disability studies. Teoretické rozvržení práce a zvolené výzkumné otázky považuji v tomto ohledu za odpovídající a přiměřené studijnímu oboru autorky (gender studies). Práci považuji celkově za velmi zdařilý příspěvek k feministickým dějinám vědy/vědění i k výzkumu historických imaginací ne/způsobivosti. V následujících odstavcích rozebírám podrobněji jednotlivé části práce, přidávám několik kritických poznámek a podnětů k diskuzi. V závěru shrnuji silné a slabé stránky předložené diplomové práce.

V úvodních kapitolách (kap. 1-3) autorka přehledně představuje výzkumné otázky práce a zasazuje je do kontextu širších diskuzí v rámci feministických výzkumů vědy a disability studies. Po představení klíčových pojmů (norma, normativita, biomoc) následuje reflexe metodologie. Zde figuruje jako obecný metodologický princip genealogický přístup, práce by si nicméně zasloužila bližší upřesnění, jak bude autorka pracovat se samotnými texty-prameny. Toto upřesnění se v práci objevuje, ale až v samotné analytické kapitole (kap. 7) kde, jak se domnívám, zbytečně rozbíjí výklad, a proto bych jej raději viděl právě zde v úvodu, jak je ostatně v kvalifikačních pracích obvyklé. Výběr pramenů je vysvětlen přehledně a je také náležitě obhájen.

Kontextová kapitola (kap. 4) je zpracována velmi zevrubně a přehledně. Obsáhlejší exkurz si vyžádal výklad o kranioetrii, jakožto výzkumném směru, resp. technice, která hrála v genealogii inteligence zásadní roli. V tomto ohledu by bylo ovšem možné práci ještě obohatit, respektive protáhnout směrem ke starším podobám kranioetrie, resp. frenologie před rokem 1888, zvláště s ohledem na působení Karla Slavoje Amerlinga (1807-1884) a (v zásadě protoeugenické) Fyziokratické společnosti (viz. Šubrtová 2006, Halířová 2012). Co se týče rozporu v traktování genderu a rasy ve vztahu k inteligenci, které autorka identifikovala v čistě

odborných časopisech na jedné straně a v časopisech popularizačních na straně druhé, by bylo podle mého soudu možné vysvětlit právě tím, že se obracely k různému publiku.

Ve čtvrté části kapitoly se autorka věnuje českému eugenickému hnutí. V této souvislosti zmiňuje argument Tibora Vojtka (2005:28), který uvádí, že (v českém prostředí dominantní) tradice adaptivní eugeniky pozitivně přispěla k rozvoji péče o lidi s postižením (s. 30). Zde bych od autorky očekával kritičtější vztahování se k tomuto argumentu. Navrhuji diskutovat při obhajobě.

Následující kapitola (kap. 5) je věnována samotnému vynálezu inteligence a souvislostem jeho rozšíření, především v USA. Kapitola je zpracována přehledně, překvapí snad jen metafora užitá pro označení autora konceptu inteligence Afreda Bineta jako “otce” inteligence (byť v uvozovkách, s. 38).

Šestá kapitola diskutuje recepci konceptu inteligence v českém prostředí, především v rámci reformních pedagogických hnutí přelomu 19. a 20. století. Zde ve výkladu - podle mého soudu - trochu chybí hledisko dobového českého nacionalismu jako klíčového faktoru pro rozvoj české reformní pedagogiky (viz např. Zahra 2008). Kapitola jinak velmi pozorně shrnuje obezřetný a zdrženlivý způsob, jakým zdejší odborníci diskutovali problematiku inteligence. Většího vysvětlení by si nicméně zasloužil koncept (program?) psychotechniky (resp. psychotechniků), který je zmiňován v dobových materiálech (s. 50), v práci ale není nijak vysvětlen. Navrhuji případně diskutovat během obhajoby.

Poslední kapitola se z celkového rámce práce zřetelně vymyká, bohužel spíše v negativním slova smyslu. Oproti předchozím kapitolám zde absentuje jasná výkladová linie a kapitola se tak rozpadá do několika navzájem ne zcela jasně navazujících částí. Zmatení působí již chronologický skok na počátku kapitoly, kde je nejprve představeno současné propojení konceptu IQ s představou mentální ab/normality a následně se autorka vrací zpět na počátek 20. století k období před prosazením IQ jako hlavního teoretického rámce uvažování o inteligenci. Následuje pasáž věnovaná reflexi konceptu “abnormality” v českém odborném diskurzu a dobová diskuze o různých označeních pro jednotlivé kategorie nezpůsobivosti v meziválečném období. Výkladu by zde pomohlo srovnání s diplomovou prací Gabriely Satinové, která se v minulosti komplexně věnovala právě konceptualizacím nezpůsobivosti v časopise Úchylná mládež (Satinová 2013). Zároveň by kapitole prospělo lepší vztahování k ústřední výzkumné otázce. Zásadní informace o tom, že inteligence (respektive představa stupňů inteligence) v rámci speciálně-pedagogických diskuzí počátku 20. století téměř vůbec nefigurovala se čtenář/-ka dozvídá až v závěru práce. V závěrečné kapitole zdá se také autorka rezignovala na sledování intersekcce ne/způsobivosti s ostatními diferenčními kategoriemi. Konečně, práce měla původně ambice sledovat diskuze o inteligenci až do roku 1944 (viz název práce), výklad ale končí již zhruba ve 20. letech. Období 30. let (po

hospodářské krizi) by přitom mohlo být zajímavé právě proto, že se v tomto období diskutoval návrh zákona o sterilizaci.

Z formálního hlediska je práce zpracována výborně. Ojedinelé chyby se objevují především v bibliografii (nejednotnost v užívání citační normy). Pečlivější dokončovací práce by odhalily také některé stylistické neobratnosti a chyby (např. přispěvovatelé namísto přispěvatelé s. 62,64).

Z výše nastíněných problémů je patrné, že práce zřejmě vznikala (či byla dokončována) pod časovým tlakem. Přesto bych rád na závěr opět vyzdvihl její kvality. Kladně hodnotím především teoretické rozvržení práce a výzkumných otázek. Dále oceňuji schopnost autorky kriticky a velmi pečlivě pracovat s primárními zdroji. I přes výše nastíněné výtky - jejichž diskutování očekávám v průběhu obhajoby - proto považuji předloženou práci za velmi solidní a doporučuji ji proto k obhajobě. Práci navrhuji hodnotit jako velmi dobrou (2).

19.9. 2020 v Praze

Mgr. Filip Herza, Ph.D.